

Методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності регіону

Проведено аналіз методичного забезпечення щодо оцінки конкурентоспроможності регіону, розробленого українськими фахівцями, в якому розглянуті окремі аспекти досліджуваної проблеми і запропоновано методичний підхід, адаптований до перехідної стадії розвитку України (від стадії сталого розвитку до стадії ефективного управління) за індексом глобальної конкурентоспроможності.

Ключові слова: конкурентоспроможність, регіон, базові показники оцінки, спеціальні показники оцінки.

За останні два десятиліття жодна концепція у світі не викликала такої безлічі дискусій серед фахівців багатьох країн, що приймають рішення на державному, регіональному, галузевому, корпоративному рівнях, як концепція конкурентоспроможності. Зростання зацікавлення цією концепцією можна пояснити рядом обставин. По-перше, усі країни світової спільноти прагнуть враховувати нові стандарти політико-економічного розвитку як наслідок процесів глобалізації та інтеграції; по-друге, збільшується кількість масштабних досліджень, спрямованих на пошук шляхів підвищення конкурентоспроможності держав, регіонів, видів економічної діяльності, підприємств, товарів; по-третє, результати досліджень визначають зміст і обсяги коригування внутрішньої і зовнішньої політики держав у різних напрямках: освіта, наука, технологія, промислова і структурна перебудова, зовнішньоторговельна і зовнішньополітична діяльність, соціальна і регіональна політика; по-четверте, конкурентоспроможність, як критерій та індикатор успішного здійснення реформ, спрямований на економічний розвиток, усунення значних міжрегіональних диспропорцій, на прогрес в науці, техніці, технології, визначає перспективи країни та її регіонів у міжнародній і транскордонній співпраці.

У зарубіжній і вітчизняній економічній науці проведені численні дослідження і опубліковані їх результати, присвячені проблемі конкурентоспроможності. Вагомий внесок у розвиток теорії конкуренції внесли зарубіжні вчені: А. Сміт, Д. Рікардо, Дж.М. Кейнс, Р. Камані, П. Кругман, Дж. Коллінз, А. Лафер, Р. Нельсон, А. Маршалл, Дж.С. Мілль, М. Портер, Дж. Порраз, С. Фішер, М. Фрідмен, Е. Хекшер, Й. Шумпетер, К.Дж. Ерроу, Ф.А. Хайек, інші. Значний внесок у розвиток теорії і практики конкурентоспроможності роблять міжнародні організації (Світовий банк, Світовий економічний форум (СЕФ), UNCTAD та ін.).

Серед вітчизняних учених-економістів значну увагу теоретичним і практичним аспектам конкурентоспроможності присвятили в своїх працях О.І. Амоша, Я.Б. Базилюк, О.О. Бревнов, З.М. Борисенко, Б.В. Буркинський, А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, З.В. Герасимчук, Б.М. Данилишин, Т.В. Заславська, В.І. Захарченко, В.М. Лисюк, С.В. Мочерний та ін.

Найменш вивченим аспектом оцінки конкурентоспроможності у вітчизняній теорії та практиці є регіональний внаслідок об'єктивної складності об'єкта дослідження – регіону, його властивостей, характеристик, особливостей і завдань, різноманітності уявлень про нього. Оцінка конкурентоспроможності регіону яв-

ляє безперечну цінність для регіонального менеджменту, покликаного постійно й активно приймати рішення та діяти у напрямку забезпечення, підтримки і нарощування конкурентних переваг адміністративно-територіальних утворень.

Метою статті є аналіз методичного забезпечення, розробленого українськими фахівцями щодо оцінки конкурентоспроможності регіону, і пропозиція основних положень методичного підходу, адаптованого до сучасних умов вітчизняної економіки, який враховує перехідну стадію розвитку України (від стадії сталого розвитку до стадії ефективного управління) за індексом глобальної конкурентоспроможності (ІГК).

З початком ринкових перетворень в Україні були розроблені, офіційно затверджені і впроваджені декілька методик, у яких розглянуто оцінку конкурентоспроможності регіону, а також нові умови і пріоритети розвитку країни, що враховують зарубіжний досвід [1–4].

Аналіз цього методичного забезпечення, запропонованого вітчизняними фахівцями, дозволив зробити такі висновки:

1. Кожна з розглянутих методичних розробок задовольняла або задовольняє вимогам відповідного етапу соціально-економічного розвитку.
2. Методики відповідають етапам і завданням певного дослідження і повною мірою не можуть бути використані для оцінки конкурентоспроможності регіону.
3. В основі методів оцінки покладені статистичні показники, експертні оцінки (рангова значущість). Проте, по-перше, експертні бальні оцінки є значною мірою суб'єктивними і зазвичай згладжують реальні перепади регіональних характеристик, тому що експерти остерігаються крайніх оцінок. По-друге, цей підхід слабо враховує реальні перепади фактичних об'єктивних характеристик через обмежену кількість вживаних інтервалів «розбиття» даних або заздалегідь заданого діапазону оцінок.
4. Методики припускають розрахунок інтегрального показника, при цьому виділяють різні групи і системи показників. До найчастіше використовуваних віднесені такі показники оцінки: макроекономічної ефективності, інвестиційної привабливості, економічного потенціалу, регіональної ефективності, конкурентних переваг.
5. У методиках відсутні показники, що дозволяють оцінити результативність інноваційної діяльності в регіоні, рівня розвитку людського та інтелектуального потенціалів, соціально-економічного та інформаційного забезпечення інвестиційно-інформаційної діяльності, розвитку інвестиційної інфраструктури. Тобто не отримали відображення вимірники, що впливають на якісні характеристики конкурентоспроможності.
6. У методиках також не знайшли належного відображення складові соціальної та екологічної конкурентоспроможності.

Окрім названих і офіційно затверджених в Україні методик оцінки конкурентоспроможності регіонів, Світовий економічний форум (СЕФ) в 2008 р. спільно з Фондом Р. Ахметова «Ефективне Управління» представив «Звіт про Конкурентоспроможність України» [5], де відображено аналіз сильних і слабких сторін конкурентоспроможності країни, а також дана відповідна оцінка 15 регіонів на підставі чотирьох індексів і дванадцяти субіндексів Глобального індексу конкурентоспроможності. Значення ІГК 2008-2009 відібраних регіонів України і порівняння регіональних результатів у внутрішньому середовищі показав наступне (табл. 1, складено за даними [5, с. 64]).

Таблиця 1

Рейтинг регіонів України за 12 субіндексами конкурентоспроможності

Показники	Регіони														
	Київ	Запорізька область	Одеська область	Дніпропетровська область	Сумська область	Донецька область	Львівська область	Полтавська область	Хмельницька область	Черкаська область	Вінницька область	Херсонська область	Житомирська область	АР Крим	Закарпатська область
<i>Індекс глобальної конкурентоспроможності (ІГК)</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Основні вимоги															
1. Громадські і приватні установи	12	1	2	7	4	3	5	6	9	10	14	11	8	15	13
2. Інфраструктура	3	5	8	1	4	10	7	8	9	12	11	14	2	13	15
3. Макроекономічна стабільність								п/а							
4. Охорона здоров'я і початкова освіта	1	4	2	3	10	15	6	7	9	8	5	13	11	14	12
<i>Агенти (чинники) ефективності</i>															
5. Вища освіта і професійна підготовка	1	2	3	4	5	8	6	9	12	7	10	11	14	13	15
6. Ринок товарів і послуг	3	6	7	1	2	4	5	8	9	11	10	12	14	13	15
7. Ринок праці	3	1	2	8	4	7	5	10	11	12	9	6	13	14	15
8. Розвиток фінансового ринку	4	5	2	10	7	1	8	9	6	12	11	14	3	13	15
9. Технологічна оснащеність	1	2	5	8	4	3	9	7	10	11	13	6	15	12	14
10. Розмір ринку								п/а							
<i>Ділова активність і нововведення</i>															
11. Рівень ділової активності бізнесу	3	2	8	6	4	1	5	10	9	7	11	12	15	13	14
12. Інновації	3	2	5	1	4	6	7	8	9	11	13	10	14	12	15
<i>Сума балів</i>	34	30	44	49	48	58	63	82	103	102	107	109	109	132	143
Кількість високих позицій (з 15)	3	2	—	3	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Кількість низьких позицій (з 15)	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	2	1	6

Провідну позицію, як найбільш конкурентоспроможний серед оцінених регіонів України, займає Запорізька область з сумою балів 30, далі йдуть м. Київ – 34, області відповідно: Одеська – 44, Сумська – 48, Дніпропетровська – 49, Донецька – 58 і Львівська – 63. Найнижчі позиції у Закарпатській і Житомирській областях.

Дослідження вітчизняного методичного базису за оцінкою окремих складових конкурентоспроможності показало, що теоретико-методичні питання такої оцінки перебувають на стадії розробки і апробування до конкретних умов. Проте в Україні відсутнє єдине бачення щодо оцінки конкурентоспроможності регіону, адаптоване до сучасних вимог і трансформацій ринкового середовища.

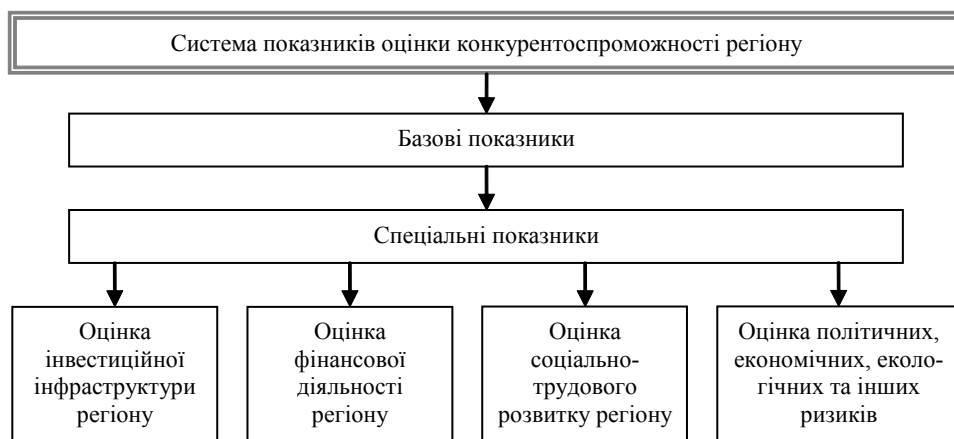

Рис. 1. Дворівнева система показників оцінки конкурентоспроможності регіону

Таблиця 2

Базові показники оцінки конкурентоспроможності регіону

ПОКАЗНИКИ	ВРП на один. населення, грн.
	Питома вага ВРП регіону у ВВП України, %
	Інвестиції в основний капітал на один. населення, грн.
	Прямі іноземні інвестиції на один. населення, дол. США
	Питома вага інвестицій в основний капітал у ВРП, %
	Фондовіддача, грн. /грн.
	Продуктивність праці, грн. /особу
	Питома вага інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств, %
	Дохід, на один. населення, тис. грн.
	Питома вага безробітного населення до економічно активного населення віком 15-70 років, %
	Питома вага інвестицій в п'ятий технологічний устрій у загальному обсязі інвестицій в промисловості, %
	Обсяг реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %
	Коефіцієнт покриття експортом імпорту
	Рентабельність операційної діяльності підприємств, %
	Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих робітників, грн.

З урахуванням реформування вітчизняної економіки в цілому і стосовно регіонів як самостійних суб'єктів господарювання для оцінки їх конкурентоспроможності пропонується методичний підхід, що базується на дворівневій системі показників: базових та спеціальних (рис. 1).

Базові, або загальноекономічні, показники характеризують позиціонування регіону за рівнем його соціально-економічного розвитку в цілому (табл. 2). Систему спеціальних показників формують групи індикаторів оцінки різних сфер регіону (табл. 3).

Таблиця 3

Спеціальні показники оцінки конкурентоспроможності регіону

Ефективність інвестиційної інфраструктури	<ul style="list-style-type: none"> – Кількість банківських установ (включаючи філії) на території регіону. – Кількість страхових компаній (та їхніх представництв). – Кількість товарних бірж (універсальних і спеціалізованих). – Кількість інвестиційних фондів і компаній, лізингових компаній, венчурних компаній. – Обсяг інвестицій у формування інвестиційних Інтернет-сайтів (порталів), форумів, ярмарок, виставок. – Кількість користувачів мережі Інтернет. – Покриття регіону мобільним зв'язком. – Кількість отриманих патентів на винаходи від юридичних осіб.
Ефективність фінансової діяльності	<ul style="list-style-type: none"> – Внески населення в національній валюті, на одиницю населення. – Внески населення в іноземній валюті, на одиницю населення. – Обсяг короткострокових кредитів, наданих комерційними банками суб'єктам господарювання. – Обсяг довгострокових кредитів, наданих комерційними банками суб'єктам господарювання. – Кількість зареєстрованих цінних паперів. – Обсяг виконаних угод торговцями цінних паперів. – Загальна балансова вартість фінансових вкладень інвестиційних / пайових фондів. – Вартість чистих активів інвестиційних/пайових фондів.
Ефективність соціально-трудоного розвитку	<ul style="list-style-type: none"> – Кількість створених нових робочих місць. – Питома вага створених робочих місць у високотехнологічних сферах діяльності у загальній кількості створених робочих місць. – Рівень економічної активності населення (віковий ценз 15-70 років). – Питома вага працівників з вищою освітою. – Питома вага працівників, що пройшла курси підвищення кваліфікації. – Рівень безробіття по методології МОП, (дестимулятор). – Рівень працевлаштування (у % до кількості населення, зареєстрованого в Державній службі зайнятості). – Середньомісячна заробітна плата в розрахунку на одного штатного працівника. – Навантаження на одне вільне робоче місце стосовно кваліфікованих працівників. – Попит на кваліфікованих працівників.
Рівень політичних, економічних, екологічних та інших ризиків	<ul style="list-style-type: none"> – Кількість зареєстрованих економічних злочинів на 10 тис. осіб (дестимулятор). – Питома вага підприємств зі шкідливими викидами, що перевищують гранично допустимі норми, в загальній кількості промислових підприємств. – Інвестиції в екологію та охорону навколишнього середовища. – Встановлені збитки й накладені штрафи за порушення природоохоронного законодавства (дестимулятор).

Такий комплексний підхід до формування системи показників дозволяє отримати об'єктивне уявлення про конкурентоспроможність відповідно до пріоритетів розвитку регіону і дає можливість об'єднати ті з них, що характеризують окремі елементи конкурентоспроможності, в цілісну систему. При цьому, сукупність взаємопов'язаних показників повинна задовольняти таким критеріям: забезпечувати регіональний рівень представлення даних; бути нескладною для сприйняття і обробки даних; відповідати системі національної статистики; бути репрезентативною для міжнародних зіставлень; забезпечувати проведення оцінки в динаміці.

Оцінку конкурентоспроможності регіону і визначення його конкурентних переваг можуть проводити як фахівці виконавчих органів місцевого самоврядування, так і сторонніх організацій, яких залучають до визначення потенціалу регіону. За результатами розрахунків та аналізу складають уявлення про рівень конкурентоспроможності регіону і перспективи його підвищення, визначають пріоритетні напрями як соціально-економічної стратегії його розвитку в цілому, так і окремих функціональних стратегій, наприклад, інвестиційної.

Алгоритм оцінки конкурентоспроможності регіону передбачає декілька етапів (рис. 2). У табл. 4 наведено значення базових індикаторів конкурентоспроможності для приморських регіонів України: Одеська, Миколаївська, Херсонська області, як суміжних і прикордонних територій, об'єднаних рядом характеристик, а головне, спільністю економіко-географічного положення, що створює передумови для зовнішньоекономічної діяльності, входженню на внутрішній і зовнішній ринок. Апробування пропонованого методу оцінки для приморських регіонів визначило наступне. За розрахунками значної різниці в значеннях інтегральних показників конкурентоспроможності та позиціонуванні приморських регіонів за базовими критеріями немає. Рівень конкурентоспроможності відповідає середньому значенню (до 0,70), в той же час, найвищий рівень конкурентоспроможності досягнуто в Одеській області, далі послідовно йдуть Миколаївська і Херсонська.

Основними базовими індикаторами конкурентоспроможності, які дозволили досягнути Одеській області найвищих конкурентних позицій, є соціально-економічні показники функціонування економіки, а саме: ВРП на одиницю населення; питома вага ВРП регіону у ВВП України; інвестиції в основний капітал на одиницю населення; прямі іноземні інвестиції на одиницю населення; продуктивність праці; питома вага безробітного населення до економічно активного населення віком 15-70 років; середньомісячна номінальна заробітна плата найманих робітників. У Миколаївській області сильні позиції щодо активності інноваційної діяльності, прибутковості операційної діяльності і обсягу експортної продукції, для Херсонської – перевагами є результативність інноваційної діяльності у вигляді обсягів реалізованої продукції і обсягів вкладення інвестицій в основний капітал.

Розроблений методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності регіону дозволяє отримати об'єктивне уявлення про конкурентоспроможність відповідно до пріоритетів розвитку регіону і може бути рекомендований для проведення міжрегіональних зіставлень як за узагальнювальними, так і за спеціалізованими характеристиками.

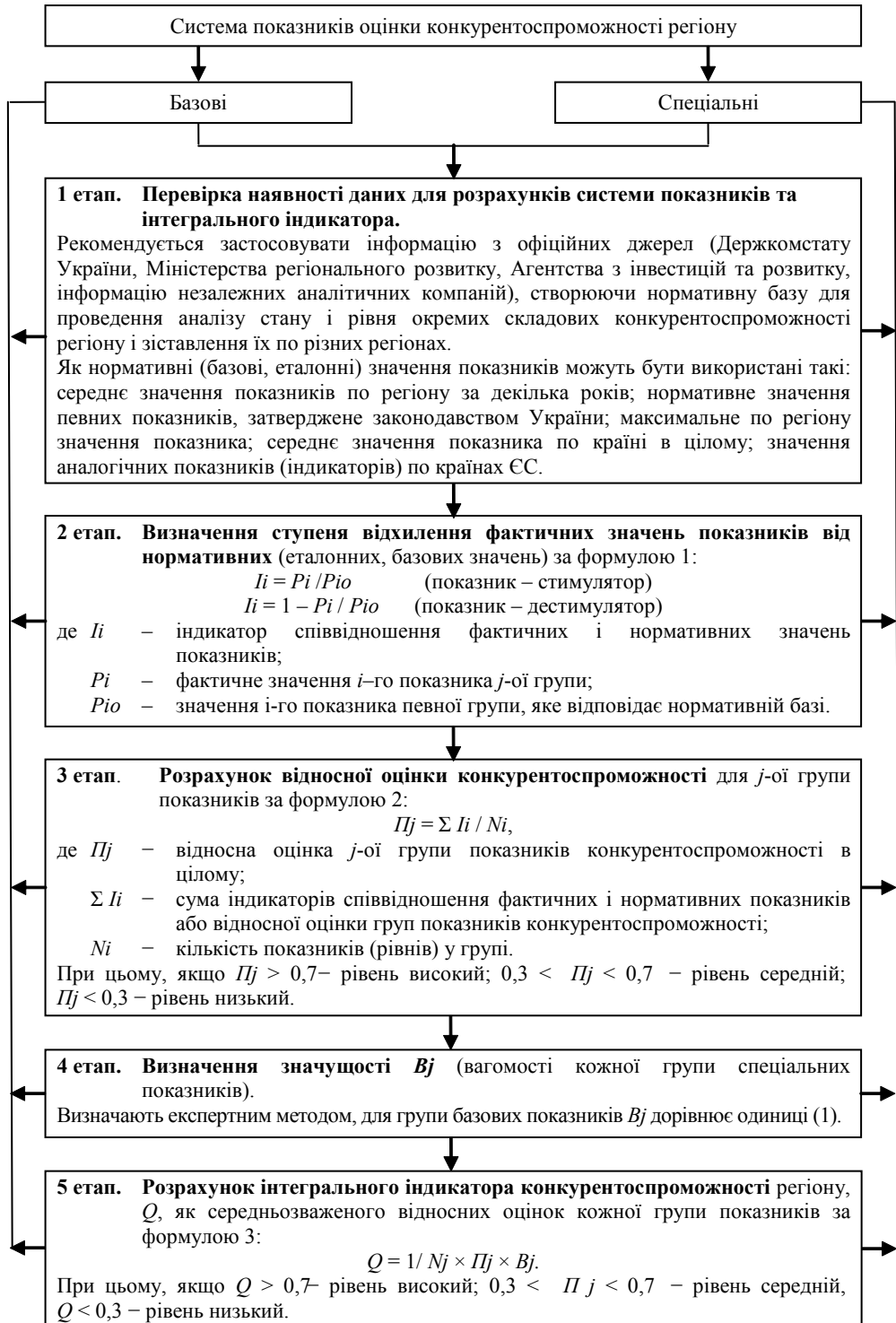

Рис. 2. Алгоритм визначення інтегрального індикатора конкурентоспроможності регіону, Q

Таблиця 4

Оцінка конкурентоспроможності приморських регіонів України за базовими показниками (у даних 2008 р.)

Назва показника, одиниця виміру	Фактичне значення			Нормативне значення	Відхилення фактичного значення від нормативного			Ранг*		
	Одеська	Миколаївська	Херсонська		О**	М	Х	О	М	Х
ВРП на один. населення, грн.	19638	16175	11944	19638	1,00	0,82	0,61	1	2	3
Питома вага ВРП у ВВП України, %	4,96	2,05	1,39	4,96	1,00	0,41	0,28	1	2	3
Інвестиції в основний капітал на один. населення, грн.	5240,20	3613,50	3565,80	5240,20	1,00	0,69	0,68	1	2	3
Прямі іноземні інвестиції на один. населення, дол. США	416,2	126,6	155,6	416,2	1,0	0,30	0,37	1	3	2
Питома вага інвестицій в основний капітал у ВРП, %	26,60	22,15	29,60	29,60	0,90	0,75	1,0	2	3	1
Фондовіддача, грн./грн.	1522,3	1297,8	1949,9	1949,9	0,78	0,67	1,00	2	3	1
Продуктивність праці, грн./особу	44034,9	35387,4	25958,6	44034,9	1,00	0,80	0,59	1	2	3
Питома вага інноваційно-активних підприємств в загальній кількості промислових підприємств, %	11,4	13,5	12,7	13,5	0,84	0,94	1,0	3	1	2
Дохід, що доводиться на один. населення, тис. грн.	11905,7	12726,5	11481	12726,5	0,94	1,00	0,90	2	1	3
Питома вага безробітного населення до економічно активного населення віком 15-70 років, %	4,5	8,3	8,3	4,5	1,0	0,54	0,54	1	2	2
Обсяг реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %	0,7	0,8	1,4	1,4	0,48	0,58	1,00	3	2	1
Коефіцієнт покриття експортом імпорту	0,49	1,8	1,31	1,8	0,27	1,00	0,73	3	1	2
Рентабельність операційної діяльності підприємств, %	1,2	5,4	3,1	5,4	0,22	1,00	0,57	3	1	2
Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих робітників, грн.	1633	1621	1375	1633	1,00	0,99	0,84	1	2	3
Інтегральний показник конкурентоспроможності					0,64	0,58	0,56			
Сума балів								26	27	31

Розраховано за даними [6; 7].

* найкраще значення показника відповідає одиниці; ** О, М, Х – відповідно Одеська, Миколаївська, Херсонська області

Список використаних джерел

1. Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції «Про затвердження методичних рекомендацій по формуванню регіональних стратегій розвитку» №224 від 29.07.2002 р. – Режим доступу : uazakon.com/document/fpart95/idx95633.
2. Наказ КМУ «Про затвердження методики розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку» №114 від 15.04.2003. – Режим доступу : uazakon.com/document/fpart95/idx95633.htm.
3. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження методики розрахунку рівня економічної безпеки України» №60 від 02.03.2007. – Режим доступу : zakon.nau.ua/%3Fuid%3D1136.1.9%26titl.
4. Постанова КМУ «Про запровадження комплексної оцінки соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва і Севастополя» № 833 від 20.06.2007 р. – Режим доступу : zakon.nau.ua/%3Fuid%3D1136.1.9%26titl
5. Звіт про Конкурентоспроможність України 2009 «Назустріч економічному зростанню і процвітанню». – Фонд «Ефективне Управління». Копірайт Фонду 2009. – Режим доступу : www.feg.org.ua.
6. Наукова та інноваційна діяльність в Україні 2008 : [стат. зб.]. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України». – 2009. – 365 с.
7. Статистичний щорічник України за 2008 рік. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України». – 2009. – 565 с.

Лазарева Е.В., Яблонская Н.В. Методический подход к оценке конкурентоспособности региона.

Проведен анализ методического обеспечения оценки конкурентоспособности региона, разработанного украинскими специалистами, в котором рассмотрены отдельные аспекты исследуемой проблемы, и предложен методический подход, адаптированный к переходной стадии развития Украины (от стадии устойчивого развития до стадии эффективного управления) по индексу глобальной конкурентоспособности.

Ключевые слова: конкурентоспособность, регион, базовые показатели оценки, специальные показатели оценки.

Lazarieva Ye.V., Yablonska N.V. The Methodical Approach to Estimation of Regional Competitiveness.

Analysis of methodical maintenance of regional competitiveness estimation elaborated by the Ukrainian specialists is conducted. It stipulates examination of separate aspects of the abovementioned problem and provides methodical approach, adapted to the transitional stage of development of Ukraine (from the stage of sustainable development to the stage of efficient management) by the index of global competitiveness.

Keywords: competitiveness, region, basic indexes of estimation, special indexes of estimation.

Надійшло 13.09.2010 р.